

De Gierzwaluw (*Apus apus*), niet te tellen en lastig te beschermen

Jaap Langenbach

Sinds de auteur in 2006 midden in de grote gierzwaluwkolonie van Woudsend kwam te wonen houdt hij deze vogels scherp in de gaten. Met eigen ogen als ze de lucht onveilig maken en met de camera bij de nestkasten achter het dakbeschot van zijn woning. In dit artikel zet hij een aantal wetenswaardigheden over deze bijzondere maar erg onbekende vogel op een rij en schetst hij de problemen bij de bescherming van nestplaatsen.

Spectaculaire vlieger

In 1973 zag ik vanuit mijn studentenwoning op driehoog achter in de Amsterdamse Pijp voor het eerst bij de overburen een Gierzwaluw binnen een fractie van een seconde in zijn nest achter een dakpan schieten. Een fascinerende actie die ik me nog herinner als de dag van gisteren. Elk beest is een wonder, maar de Gierzwaluw bleek al gauw een wel erg geheimzinnige soort in de vogelwereld. Er is geen vogel die na het uitvliegen twee tot drie jaar achter elkaar, dag en nacht doorvliegt en ook nog eens jaarlijks op en neer naar Zuid-Afrika trekt. Er is een Gierzwaluw gedocumenteerd die 21 jaar werd (het gemiddelde is zeven jaar) en in die tijd bijna vier miljoen kilometer vloog, vier keer naar de maan en terug (Weitnauer 2005). De soms angstaanjagende giervluchten op mooie zomeravonden langs de broedplaatsen zijn ronduit fascinerend, maar ook raadselachtig. Weinig mensen weten wat dat allemaal betekent. De Engelsen noemen hem ook wel de Devil Bird. Maar het Friese Toerswel is ook prachtig en zegt gelukkig nog steeds iets over de broedplaatsen in de Friese kerken en vroeger in de stinsen en Romeinse bouwsels.

Tabel 1. De plaats van "onze" Gierzwaluw in het Rijk der Dieren.

Rijk – Animalia (Dieren)
 Stam – Chordata (Chordadiëren)
 Klasse – Aves (Vogels)
 Superorde – Apodimorphae (Gierzwaluwen en Kolibries)
 Orde – Apodiformes (Gier- en Boomgierzwaluwen)
 Familie – Apodidae (Gierzwaluwen)
 Geslacht – *Apus* (*Apous* is oud Grieks voor "zonder poten")
 15 soorten, waaronder "onze Gierzwaluw", *Apus apus*

Biodiversiteit van bijna honderd soorten

Wereldwijd zijn er bijna honderd gierzwaluwsoorten en ze lijken naar gedrag en uiterlijk erg veel op elkaar (Chantler & Driessens 2002). Ze zijn vrijwel allemaal licht- tot donkerbruin of bijna helemaal zwart met soms een kleine of wat grotere witte vlek op buik, keel, rug of stuit. Alleen een drietal soorten boomgierzwaluw is wat opgetut, met een rood

kleurtje op de wang en een pluimpje achter het oor. Hun plaats in het dierenrijk geeft aan dat ze verwant zijn aan de kolibries. Onlangs nog werd de wat kleinere gemeenschappelijke voorouder in Amerika gevonden (*Eocypselus rowei*) die rond de 50 miljoen jaar geleden leefde in het Eoceen. De aarde was toen een graad of vijf warmer en in Midden-Duitsland vond men er eentje van 49 miljoen jaar oud in wat toen nog een tropisch moeras was. De verwantschap zit in de eigenschap dat ze veel extra zuurstof in het bloed kunnen opnemen (hemoglobine). Gierzwaluwen hebben die energie nodig voor het langdurig achtereen vliegen en kolibries voor de enorme vleugelslagfrequenties. Ook hebben ze beide een erg sterk ontwikkelde opperarm.

Wat het water voor de vissen is, is de lucht voor gierzwaluwen. Geen limit, maar de habitat en alleen daar zijn ze te zien. Het zijn allemaal koloniebroeders die in grotten, op kliffen of in menselijke bebouwing nestelen. Op een klein aantal plaatsen in onder andere Schotland, Zweden en Polen wordt nog in boomholten gebroed.

Gierzwaluwen broeden vrijwel overal ter wereld, maar verreweg de meeste soorten komen voor in de tropen. Veel soorten broeden alleen in een zeer klein gebied, zijn uiterst zeldzaam of endemisch op enkele eilanden zoals de Kaapverdische gierzwaluw (*Apus alexandri*) op enkele Kaapverdische Eilanden. De Sawtell's swiftlet (*Collocalia sawtelli*) komt uitsluitend voor op Atiu, een van de Cook-eilanden. Er leven slechts twee kolonies in een grot met circa 170 paartjes die ook nog bedreigd worden door lawaaige toeristen die met fakkels door de grotten sjouwen. Veel soorten leven een geheimzinnig leven in grotten, aan steile kusten of, zoals de Amerikaanse zwarte gierzwaluw (*Cypseloides niger*), letterlijk in nevelen gehuld achter ontoegankelijke watervallen. Dankzij de geolocator werd van deze soort pas in 2010 het overwinteringsgebied in het Braziliaanse Amazonegebied ontdekt (Pieplow 2012). Boomgierzwaluwen leggen maar één ei, vastgelijmd op een horizontaal gaande tak. In de Verenigde Staten is de Schoorsteengierzwaluw (*Chaetura pelagica*) wijd verspreid. De naam zegt het al, hij plakt zijn nest

Tabel 2. Broedbiologische gegevens van Gierzwaluwen in Nederland in 2003-2012 (Wortelboer 2013).

Aantal eieren (1-4)	Uitgekomen Jongen (1-4)	Uitgevlogen Jongen (1-3)	Aankomst 1e ouder	Eerste ei	Eerste jong	Laatste jong uitgevlogen	Vertrek laatste ouder
2,5	2,4	2,2	3 mei	19 mei	10 juni	22 juli	28 juli

tegen de binnenkant van een schoorsteen. Van veel soorten is over het broeden weinig of niets bekend. Van de Scarce swift (*Schoutedenapus myoptilus*) in Zaire is nog nooit een nest gevonden. Omdat ze vaak in dichte zwermen erg laag over de grond vliegen, worden ze door de jeugd met stokken uit de lucht geslagen. Van een andere soort in Zaire zijn slechts vijf gevonden exemplaren bekend. Veertien soorten staan op de IUCN wereldlijst van bedreigde soorten.

Schaars bedeed Europa

In Europa broeden vijf soorten gierzwaluwen. "Onze" Gierzwaluw heeft van alle soorten verreweg het grootste verspreidingsgebied. Dat loopt van Ierland tot in China en van Noord-Finland tot Noord-India. In China wordt de ondersoort *pekinensis* onderscheiden. Het broedgebied van de vrij algemene Vale gierzwaluw (*Apus pallidus*) en de Alpengierzwaluw (*Apus melba*) rond de Middellandse Zee lijkt zich (door klimaatverandering?) naar het noorden te verplaatsen. Dat geldt ook voor de zeldzame Kaffergierzwaluw (*Apus caffer*) die vanuit zijn broedgebied ten zuiden van de Sahara recentelijk in Zuid-Spanje en Portugal is gaan broeden. De Madeiragierzwaluw (*Apus unicolor*) broedt uitsluitend op Madeira (Portugal) en de Canarische eilanden (Spanje).

Alom bewonderd en bemind, maar erg onbekend

De Gierzwaluw is vele eeuwen met geheimzinnigheid omgeven geweest. Waar blijven ze 's nachts en waar gaan ze 's winters heen? En wat is de betekenis van die halsbrekende giervluchten langs de broedplaatsen? Op het beroemde drieliuk van Jeroen Bosch, de Tuin der Lusten van circa 1500, zien we in het linker deel met het Aardse Paradijs Gierzwaluwen in een grote sliert uit een tunnel onder een kasteel opstijgen. Pas in de dertiger en veertiger jaren van de vorige eeuw werd de Gierzwaluw systematisch op (kunstmatige) broedplaatsen bestudeerd. De meeste geheimen over het broedproces werden van 1946 – 1956 ontrafeld en op schrift gesteld door David Lack

Figuur 1. Neststenen, Doniahiem Sint Nicolaasga juni 2013. Alleen de linker steen is bezet, door een Spreeuw (*Sturnus vulgaris*) (foto Jaap Langenbach).

over de kolonie in de toren van het Natuurmuseum in Oxford (Lack 1973). Het was de eerste publicatie over de Gierzwaluw na die van Gilbert White in 1774. Hij had de kunst van de inkijkkasten afgekeken van Emile Weitnauer die in de jaren dertig in het Zwitserse Oltingen een kolonie bestudeerde (Weitnauer 2005). Weitnauer en de Nederlander C. de Graaf meenden in 1947 al vrij zeker te weten dat de niet-broedvogels 's avonds opstijgen (de broeders slapen op het nest) en op grote hoogte een soort zweefslaapje doen. In zijn dagboek schreef Weitnauer in 1949: "Nu stijgt een grote gesloten zwerm steeds hoger en hoger; och had ik maar een vliegtuig met een schijnwerper om ze te volgen!". Hij maakte er werk van, ontmoette een vriend met een Piper en in juni 1951 kreeg hij in twee avond- en twee ochtendvluchten zijn vermoedens op 1.500 – 2.000 meter bevestigd (Weitnauer 2005). Begin 2013 verscheen overigens een onderzoek met de buienradar van het KNMI waarmee werd vastgesteld dat ze ook in de ochtendschemering opstijgen (Weitnauer zag ze dalen). Uit relaties met de weers- en lichtomstandigheden wordt afgeleid dat de opstijgingen in de avond- en ochtendschemer gericht zijn op het verkennen van de omgeving en het voorspellen van het weer. Sommige dolfinen (voor hen is de zee wat de lucht is voor de Gierzwaluw) doen dat overigens ook, door 's morgens en 's avonds in de schemering naar 600 meter diepte te duiken. (Dokter *et al.* 2013).

De broedbiologie in Nederland wordt al tien jaar nauwkeurig vastgelegd met behulp van mini infrarood camera's bij bezette nestkasten. De vereniging Gierzwaluwbescherming Nederland (GBN) stelt de camera's beschikbaar en verzamelt de resultaten. In tabel 2 zijn de gemiddelde kengetallen (50% mediaan) over de periode 2003-2012 gegeven op basis van 376 broedsels (Wortelboer 2013). Opgemerkt moet worden dat de spreiding rond de gemiddelden vrij groot is.

Begin vorige eeuw werd onder andere uit ringonderzoek al duidelijk dat Gierzwaluwen eigenlijk Afrikaanse vogels zijn die drie maanden naar Europa komen voor de voortplanting. Maar dankzij de geolocatortechniek komen pas sinds 2011 de details over het winterverblijf boven water. Over de tocht van 20.000 km doen ze effectief maar een dag of tien, twaalf. De 5.000 km van Engeland naar Liberia kost vijf dagen. Er zijn nu ook belangrijke foerageergebieden ontdekt waar ze maanden verblijven, maar waar vandaan nog nooit een ringvondst was gemeld (Äkesson *et al.* 2012). Uit de route van een mannetje en vrouwtje uit een Belgische nestkast in 2011 bleek dat beide gescheiden op trek gingen en door de wintergebieden zwierven. Eind april kwamen ze op het nest van het jaar ervoor weer bij elkaar (Action for Swifts, 2013).

Niet te tellen

Het is nauwelijks bekend hoe het gaat met de broedvogelstand van Gierzwaluwen. Aantallen rondvliegende vogels (het merendeel daarvan bestaat

Figuur 2. De in de spouwmuur ingebouwde neststeen is de meest duurzame kunstnestvoorziening voor Gierzwaluwen (foto Marjos Mourmans-Leinders).

uit niet-broeders) zijn nauwelijks een maat voor het broedbestand, omdat de samenstelling en de aanwezigheid erg afhangt van het weer, de tijd in het seizoen en het tijdstip op de dag. Bovendien vliegen ze razendsnel en ook nog binnen bijvoorbeeld vijf minuten of een kwartier in sterk wisselende aantallen rond. De vertaling van vliegende vogels naar broedvogels is alleen al daarom eigenlijk niet goed mogelijk. Alleen in kleine overzichtelijke kolonies is een indruk te krijgen. Nesten zijn niet te zien. Een indruk van de aantallen kan alleen verkregen worden aan de hand van in- en uitvliegende vogels. Maar dat is zeer tijdrovend; ze kunnen nooit allemaal gevonden worden en het is lang niet altijd zeker welk deel ook een broedgeval is. Een enigszins betrouwbare steekproeftelling moet nog ontwikkeld worden maar dat lijkt vooralsnog problematisch.

Er zijn echter wel sterke vermoedens dat het broedvogelbestand hard achteruit gaat, zo blijkt uit ervaringen van beschermers, lokale tellingen en inventarisaties/schattingen in het buitenland. In Engeland houdt de RSPB het op 30% achteruitgang in de afgelopen tien jaar (amber, oranje lijst). In Duitsland houdt men het landelijk maar liefst op een afname van 50% en in Nederland stelt SOVON dat de stand sinds de zeventiger jaren met 40% is achteruitgegaan. In Noord-Amerika is de Schoorsteengierzwaluw in de laatste veertig jaar gehalveerd. Canadese biologen melden voor deze soort een afname van 30% in vijftien jaar.

De oorzaken van de achteruitgang zijn waarschijnlijk divers. Overall in Europa, waar de Gierzwaluw sinds het begin van de jaartelling geleidelijk is verhuisd van natuurlijke broedplaatsen in rotsen naar menselijke bebouwing, is hij door modernisering daarvan achteruit gegaan. Renovatie, isolatie, sloop en vervanging leiden allemaal tot minder invliegopeningen en geschikte broedplaatsen. Andere bedreigingen vinden plaats in de overwinteringsgebieden door ontbossing, industrialisering van de landbouw, ontginningen en aantastingen van insectenbronnen. Ook de nieuwe pesticiden (neonicotinoïden) zouden al een rol

kunnen gaan spelen, omdat zij het insectenleven aantasten. Toxicoloog Henk Tennekes toonde aan dat de effecten zich opstapelen, dat de diverse typen elkaar versterken en spreekt van een aanstormende ramp voor ecosystemen. Vooral in het noordoosten van Canada en de Verenigde Staten is sinds 1970 een dramatische achteruitgang van 85% van de vliegende insecteneters (zwaluwen, gierzwaluwen en nachtzwaluwen) vastgesteld (Audubon 2013). Er is nog veel onderzoek nodig om oorzakelijke verbanden aan te tonen.

Goed beschermd maar toch bedreigd

De Gierzwaluw is door wet- en regelgeving van onder andere de Flora- en Faunawet uitstekend beschermd. Een paartje komt elk jaar weer terug op hetzelfde nest. Is de nestplaats verdwenen of ontoegankelijk geworden, dan heeft het broedpaar één tot drie jaar nodig om een nieuwe plek te betrekken en dat betekent in veel gevallen einde voortplanting. Broedplaatsen mogen vanwege deze plaatstrouw daarom ook niet buiten het broedseizoen onklaar gemaakt worden (jaarrond bescherming). Bij sloop en renovatie moet vervangende nestgelegenheid worden aangelegd (nestkasten, neststenen, dakpanhuifjes) in een verhouding van 1 : 5. Alles is gedetailleerd vastgelegd in de "Soortenstandaard Gierzwaluw" (Ministerie van Economische Zaken 2011). Maar dat is de theorie, in de praktijk gaat het te vaak heel anders, vooral bij particuliere woningen.

Er is veel kennis van zaken vereist bij de juiste uitvoering van compensatie- en mitigatieprojecten. Voldoen aan de wettelijke voorschriften is niet genoeg en op diverse momenten kan het fout gaan. Bij grotere projecten wordt weliswaar vaker volgens de regels gewerkt, maar vaak gaat het alleen al mis omdat er geen onderzoek is gedaan en de broedplaatsen dus niet bekend zijn. En gemeenten controleren het niet als er bij de vraag: "schade aan flora en fauna?" in de aanvraag WABO "nee" wordt ingevuld (Schmid & Kersten 2012). De onbekendheid van de nestplaatsen is vooral een probleem bij particuliere huizen, ook al omdat voor veel herstelwerk geen vergunning nodig is. Als de nesten bij de sloop of renovatie ontdekt worden is het te laat, want tijd is geld, de bouw moet doorgaan en voorzieningen kunnen dan niet meer worden ingepast. Dit gebeurt zelfs nog maar al te vaak tijdens het broedseizoen en dan is stilleggen van de bouw soms het gevolg als er "oplettende voorbijgangers" zijn. Zeer alerte en kundig optredende lokale "gierzwaluwwachters" kunnen soms nog wat bereiken als ze alle tactische kennis en kunde met de juiste timing weten in te zetten.

De compensatie mislukt verder vaak door ondeskundige uitvoering. Nestkasten of neststenen (figuur 1 en 2) zijn van het verkeerde type of worden op de verkeerde plaats geprojecteerd en zullen dan niet door de vogels gevonden worden. Lokgeluiden afspelen helpt, maar wordt niet voorgeschreven in

de Soortenstandaard en wordt dus veel te weinig toegepast.

Als alternatief voor afgedichte ingangen naar nestplaatsen achter dakpannen is heel lang het dakpanhuifje (figuur 3) gepromoot. Heel wat projecten zijn op die manier volgens de regels van de wet "opgelost" maar de Gierzwaluw had er geen belangstelling voor, omdat ze dat type ingang eenvoudigweg niet kennen. En als ze er al belangstelling voor hadden, dan was dat vaak op een geïsoleerd dak met nauw sluitende pannen zodat de jongen omkwamen van de hitte. Diverse huifjesprojecten zijn wegens gevaar voor de vogels ontmanteld of zouden dat moeten worden. Of ze zijn in een buurt geplaatst waar nog nooit een Gierzwaluw gebroed heeft. Zonder lokgeluiden zijn dat zinloze projecten, overigens ook als het groepen nestkasten of ingemetselde neststenen betreft. Bij het zelf maken van een huifjespan worden makkelijk fouten gemaakt, bijvoorbeeld als de positie op de pan en ten opzichte van de panlat fout is. De vogels kunnen er dan wel in maar nooit meer uit. Het dakpanhuifje kan in principe op de lijst van verboden middelen, omdat de daken (nieuw en gerenoveerd) niet meer geschikt zijn.

Vernietiging van broedplaatsen, te weinig compensatie en leegstand van vervangingsprojecten is het gevolg van een en ander. Uit een onderzoek naar de bezetting van 866 kunstnesten (nestkasten, neststenen en dakpanhuifjes) in Fryslân bleek in 2011 een bezetting van 9% (Langenbach 2012). Op grond van vele berichten over de bezetting elders ontstaat de indruk dat dit landelijk niet veel

hoger kan zijn, maar een systematische landelijke inventarisatie is nog niet beschikbaar. Hier en daar een kast ophangen of een neststeen in metselen is een leuke hobby en instellingen en gemeenten doen hun publicitair voordeel met kunstnestprojecten, maar voor de broedvogelstand lijkt het nog nauwelijks van betekenis.

Voorbeelden uit de praktijk

Hieronder wordt een aantal voorbeelden van nestbescherming en vervangingsprojecten in de Friese praktijk geschetst die laten zien hoe het op verschillende punten in het proces fout, en soms ook goed kan gaan.

Bewaarskoallessteech in Woudsend

In een enkel geval kan een dakpanhuifje wel een oplossing bieden. In Woudsend staat in de Bewaarskoallessteech een in twee vakantie-eenheden gesplitste stadsboerderij met een voor Gierzwaluwen zeer geschikt "doorwaaid" dak met vele openingen, scheve pannen en geen isolatie. Uit mijn inventarisaties waren een stuk of twaalf ingangen naar nestplaatsen bekend. Er was wat lekkage en de eigenaar van het rechter deel (figuur 3) heeft de pannen in 2008 recht gelegd, kapotte vervangen en (funest) de ingangen naar de nestplaatsen ontoegankelijk gemaakt met rode strips onder nok- en keperpannen. Er is geen isolatie aangebracht. Hij was niet bereid om mee te werken aan voorzieningen voor behoud van de nestplaatsen. Van de zes tot acht broedplaatsen bleek het volgende jaar geen enkele meer bezet. Wekenlang probeerden de vogels erin te komen, een tragisch gezicht.

Figuur 3. Broedplaatsverlies en -behoud in Woudsend, juni 2013. Bij de rechter helft van het gesplitste pand zijn de nestingen met de rode keperstrips ontoegankelijk gemaakt. Bij de linker helft zijn de strips wat op gebogen en drie huifjespannen geplaatst. Rechts is uitgestorven, links wordt weer gebroed (foto Jaap Langenbach).

Figuur 4. Kerk Tjalleberd, december 2011. Nestingen, ontstaan door rotting van dakbeschot, zijn bij de vervanging behouden. Er wordt opnieuw op de (oranje) muurplaat gebroed (foto Jaap Langenbach).

Twee jaar later wilde de buurman hetzelfde doen, maar die wilde wel meewerken. De strips zijn op de bekende invliegplaatsen 2,5 cm opgebogen en de plakrand is verwijderd zodat de ingangen beschikbaar bleven. Aan voor- en achterzijde werden als extra ingangsoptie drie dakpanhuifjes geplaatst. Het jaar daarop bleek er als vanouds gebroed te worden. Het pand heeft weer een stuk of zes paartjes. Frappant is dat de huifjes (tot nu toe) alleen als uitgang worden gebruikt. Hopelijk gaan ze deze op den duur ook als potentiële ingang herkennen, want dan kunnen nog heel wat andere niet potdicht gemaakte panden als nestplaats behouden worden.

Een gelukje bij de kerk van Tjalleberd

Door een bewoner in de buurt kon de kolonie in de kerk van Tjalleberd op het nippertje behouden worden. De vogels gingen achter de dakgoten naar binnen door weggerotte gaten aan de onderkant van het overhangende dakbeschot en broedden op de houten muurplaat. De renovatie was in november 2011 al volop aan de gang, maar de attente bewoner sloeg alarm en schakelde mij in voor advies. De oplossing bleek gelukkig simpel: maak ter plaatse van de weggerotte ingangen weer een opening in het nieuwe dakbeschot.

Nog gelukkiger was dat de kerkbeheerder en het bouwbedrijf snel akkoord gingen en de maatregelen in het werk wilden inpassen. Een paar al dichtgemaakte openingen werden weer open gezaagd en ook de andere invliegopeningen konden behouden blijven. De volgende zomer werd er weer volop gebroed. De plaatselijke vogelwacht maakte aanvullend nog zes nestkasten die onder de dakgoten werden gehangen (figuur 5), maar deze werden t/m 2013 (nog?) niet benut. De giertjes benutten de openingen die ze kennen. De aanvliegroute ernaartoe, vanonder af, is

anders dan naar de nestkasten met de opening aan de voorkant. Hier had een ander type nestkast, met de opening in de bodem of een naar voren gekantelde voorzijde toegepast moeten worden.

Tragische koloniesloop in Woudsend

De gang van zaken rond de restauratie van Midstrjitte 66 in Woudsend illustreert de falende handhaving van de wet. Het pand was nogal verwaarloosd en dus zeer geschikt voor de Gierzwaluw. Toen de verbouwing medio juli 2012 begon, maakte ik de eigenaar attent op de Gierzwaluwen (minimaal negen bewoonde nesten) en vroeg om het dakherstel tot minstens half augustus uit te stellen en daarna in overleg voorzieningen voor behoud en/of vervanging te bedenken. Maar op last van de gemeente, die ook wist dat er Gierzwaluwen nestelden, gingen de dakpannen er op 12 augustus af. Er zou gevaar voor vallende pannen zijn. Een onbekend aantal jongen is te vroeg uitgevlogen en drie stuks moesten naar de opvang worden gebracht. De eigenaar wees alle medewerking af onder verwijzing naar het feit dat hij voldeed aan de gemeentelijke eisen in de vergunning. Omdat er sprake was van grove overtreding van de wet (bewoonde nesten vernielen) en tegen alle regels en afspraken in is gehandeld, is aangifte gedaan bij de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA). Die beoordeelde het als een ernstig geval en besloot rapport op te maken. De Dienst Regelingen van het Ministerie van Economische Zaken werd door NVWA ingeschakeld voor de handhaving en deze gaf de eigenaar rond maart 2013 opdracht vervangende nestgelegenheden aan te brengen. Maar hoe dat moest, werd aan de eigenaar overgelaten, terwijl ik een aantal goede oplossingen had uitgedacht. Eerst gebeurde er niets, maar uiteindelijk heeft de eigenaar (na een aanmaning?) twee ventilatiepannen gekocht,

het rooster eruit gezaagd en deze vanuit het dakraam links en rechts ernaast geplaatst. Veel te laag en niet in de buurt van de oude invliegopeningen, zodat deze nooit gebruikt kunnen worden. De NVWA is op de hoogte gesteld van de volstrekt ondeugdelijke compensatie, maar tot 11 juli is niets meer vernomen. Het bestand aan nestzoekers is in Woudsend met minimaal achttien vogels toegenomen. Bij mij is dit jaar een tweede nestkast bezet geraakt, maar of dit broedpaar voorheen op de Midstrjitte broedde is natuurlijk niet bekend.

Het nest is alles

“De belangrijkste gebeurtenis in het leven van een Gierzwaluw is ongetwijfeld de ontdekking van een geschikte nestplaats”. Deze stelling van onderzoeker Ulrich Tigges wordt in de dagelijkse praktijk van nestbescherming keer op keer bevestigd en geïllustreerd. Voor een nestplaats wordt alles gedaan, want het is een plek voor het leven die vaak door vele generaties achtereen benut wordt. Weken-, maanden-, soms jarenlange zoektochten worden er aan besteed, tot aan uren durende gevechten met indringers toe. Behoud van geschikte nestplaatsen zou dus topprioriteit moeten zijn. Maar het bestand aan bestaande nesten is in principe afnemend. Op den duur worden alle huizen dicht gepurd. Door isolatie, modernisering, renovatie en sloop zullen de traditionele nestplaatsen in muurspleten, achter dakpannen en op muurplaten geleidelijk aan allemaal verdwijnen. De wet- en regelgeving die beoogt om deze verloren nestplaatsen te compenseren functioneert onvoldoende. Vervanging door veroudering van nieuwere wijken biedt ook onvoldoende compensatie. Het moet dus anders, de Gierzwaluw moet worden “omgeschoold”. Structureel, op grote schaal en professioneel integreren van kunstnesten in nieuwen verbouw lijkt de enige mogelijkheid om het voortgaande verlies van geschikte nestgelegenheid voldoende te compenseren. Elke geschikte gevel (of een bepaald percentage) zou standaard en verplicht van neststenen moeten worden voorzien. De

Figuur 5. Zes nestkasten aan de kerk van Tjalleberd, december 2011. Bij de poepstrepen vooraan is een traditionele ingang die wel benut wordt (door een Spreeuw en/of een Gierzwaluw) (foto Jaap Langenbach).

kennis en kunde daarvoor is ruimschoots aanwezig (Mourmans-Leijnders 2005) en behoeft slechts te worden toegepast. Alleen dat lijkt voldoende om de evolutie van de Gierzwaluw een versnelde wending te geven zodat hij/zij “automatisch”, zonder lokgeluiden naar een duurzaam ingemetselde neststeen gaat zoeken en niet langer naar een verzakte dakpan of een hoekje uit een nokpan van een slecht geïsoleerd huis.

Literatuur

- Action for Swifts, update 10-3-2013.** The winter movements of a pair of swifts. Website: <http://actionfor-swifts.blogspot.nl/search/label/geolocators>.
- Audubon, 2013.** The Seventh Habitat & the Decline of our Aerial Insectivores. Diverse artikelen op website: http://www.ctaudubon.org/wp-content/uploads/2013/02/SOTB-13_Final.pdf.
- Åkesson, S., R. Klaassen, J. Holmgren, J. W. Fox & A. Hedenström, 2012.** Migration Routes and Strategies in a Highly Aerial Migrant, the Common Swift *Apus apus*, Revealed by Light-Level Geolocators. website: PLoS One 7(7): e41195. doi:10.1371/journal.pone.0041195.
- Chantler, P. & G. Driessens, 1995.** Swifts. A Guide to the Swifts and Treeswifts of the World. Pica Press, East Sussex, Groot-Brittannië.
- Dokter, A. M., S. Åkesson, H. Beekhuis, W. Bouten, L. Buurma, H. van Gasteren & I. Hollema, 2013.** Twilight ascents by common swifts, *Apus apus*, at dawn and dusk: acquisition of orientation cues? Animal Behaviour 85: 545-552.
- Lack, D., 1973.** Swifts in a Tower. Whitstable, Kent, Groot-Brittannië.
- Langenbach, J., 2012.** Gierzwaluwen in Fryslân. Provinciale telling 2011 en broedresultaat in kunstnesten 2003-2011. Uitgave BFWW, Earnewâld.
- Ministerie van Economische Zaken, 2011.** Soortenstandaard Gierzwaluw, Den Haag, 28 december 2011.
- Mourmans-Leijnders, M., 2005.** Bouwen voor Gierzwaluwen. Roosendaal.
- Pieplow, N., 2012.** Wintering Grounds of Black Swift Discovered. website <http://earbirding.com/blog/archives/3602>.
- Schmid, A.M. & P.H. Kersten, 2012.** Natuurwetgeving binnen het omgevingsrecht. Alterra rapport 3302, Wageningen 2012.
- Weitnauer, E., 2005.** Mein Vogel: aus dem Leben des Mauerseglers *Apus apus*. Liestal, Zwitserland.
- Wortelboer, R., 2013.** 10 jaar cameraonderzoek. Gierzwaluwbulletin 12: 4-6.

Jaap Langenbach
Dwerssteech 8
8551 SB Woudsend
e-mail jaaplängenbach@ziggo.nl
website <http://members.ziggo.nl/jaaplängenbach/Gierzwaluwwoudsend.html>